

Belykh, L. P. *Formirovanie portfel'ia nedvizhimosti* [Formation of the real estate portfolio]. Moscow: Finansy i statistika, 1999.
 [Legal Act of Ukraine] (2004). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>
 [Legal Act of Ukraine] (2007). <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0541-0>
 Prymostka, L. *Finansovyi menedzhment banku* [Financial management of the bank]. Kyiv: KNEU, 1999.
 Ravis, M., and Strayk, R. "Kharakteristika razrabotannogo dlia Rossii kreditnogo instrumenta s reguliruemoy otsrochkoj platezhney" [Feature developed for Russian credit instrument with adjustable delay of payments]. *Printsipy ipotechnogo kreditovaniia v Rossii*, no. 2 (1994).
 Seliukov, V. K., and Goncharov, S. G. *Upravlenie riskami. Ipo-technaia sfera* [Risk management. Mortgage sphere]. Moscow: Izdvo MG TU im. N. E. Bauman, 2001.

Telgarsky, I., and Struyk, R. *Toward a Market-Oriented Housing Sector in Eastern Europe: Developments in Bulgaria, Czechoslovakia, Hungary, Poland, Romania and Yugoslavia*. Washington: The Urban Institute Press, 1990.
 Telgarsky, J., and Mark, K. "Alternative Mortgage Instruments for High-Inflation Economies". *Housing Finance International*, no. 6 (1991): 27-46.
 Vitlynskyi, V., and Pernarivskyi, O. "Kredytnyi ryzyk ta ioho vrakhuvannia pry obchyslenni stavky vidsotka" [Credit risk and its consideration in calculating the interest rate]. *Bankivska sprava*, no. 5 (1997): 63-64.
 Yevtukh, O. "Anderaitynh i upravlinnia ryzykamy pry ipo-technomu kredytuvanni dokhidnoi nerukhomosti" [Underwriting and risk management in mortgage lending revenue property]. *Bankivska sprava*, no. 3 (2001): 49-51.

УДК 336.71

РОЛЬ ВЕЛИКИХ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ У КРЕДИТУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

© 2015 ШПИГОЦЬКА Н. О.

УДК 336.71

Шпигоцька Н. О. Роль великих вітчизняних банків у кредитуванні національної економіки

В умовах низького рівня розвитку фінансових ринків в Україні банківська система на сьогодні залишається ключовою ланкою фінансового сектора та основним кредитором реального сектора національної економіки. Метою даної статті є аналіз сучасних тенденцій у структурі активів та пасивів банківського сектора України в розрізі основних груп банків відповідно до розміру активів та їх участі у кредитуванні реального сектора національної економіки. Автором запропоновано класифікацію банків відповідно до походження їх капіталу (приватні вітчизняні банки, державні вітчизняні банки, іноземні банки) з метою більш детального дослідження участі окремих категорій банків у кредитуванні нефінансових корпорацій в Україні. Розкрито основні особливості здійснення активних операцій кожною з категорій банків відповідно до їх схильності до ризику. У подальшому необхідне детальніше дослідження переваг і недоліків найбільш активного кредитування вітчизняних підприємств банками, що фактично є членами фінансово-промислових груп в Україні, та необхідності посилення конкуренції у вітчизняному банківському секторі.

Ключові слова: приватні вітчизняні банки, державні вітчизняні банки, іноземні банки, кредитування, капітал банку, мультиплікатор капіталу.

Рис.: 4. **Табл.:** 8. **Формул:** 1. **Бібл.:** 10.

Шпигоцька Наталія Олегівна – аспірантка, кафедра фінансів, Київський національний університет ім. Т. Шевченка (вул. Володимирська, 60, Київ, 01601, Україна)

E-mail: Shpygotska@gmail.com

УДК 336.71

UDC 336.71

Шпигоцкая Н. О. Роль больших отечественных банков в кредитовании национальной экономики

В условиях низкого уровня развития финансовых рынков в Украине банковская система на сегодня остается ключевым звеном финансового сектора и основным кредитором реального сектора национальной экономики. Целью данной статьи является анализ современных тенденций в структуре активов и пассивов банковского сектора Украины в разрезе основных групп банков в соответствии с размерами их активов и участием в кредитовании реального сектора национальной экономики. Автором предложена классификация банков согласно происхождению их капитала (частные отечественные банки, государственные отечественные банки, иностранные банки) с целью более детального исследования участия отдельных категорий банков в кредитовании нефинансовых корпораций в Украине. Раскрыты основные особенности осуществления активных операций каждой из категорий банков в соответствии с их склонностью к риску. В дальнейшем необходимо более детальное исследование преимуществ и недостатков наиболее активного кредитования отечественных предприятий банками, которые фактически являются членами финансово-промышленных групп, и необходимости усиления конкуренции в отечественном банковском секторе.

Ключевые слова: частные отечественные банки, государственные отечественные банки, иностранные банки, кредитование, капитал банка, мультипликатор капитала.

Рис.: 4. **Табл.:** 8. **Формул:** 1. **Библ.:** 10.

Шпигоцкая Наталья Олеговна – аспирантка, кафедра финансов, Киевский национальный университет им. Т. Шевченко (ул. Владимирская, 60, Киев, 01601, Украина)

E-mail: Shpygotska@gmail.com

Shpygotska N. O. Role of Large Domestic Banks in Crediting the National Economy

Against the background of a low development level of financial markets, the banking system in Ukraine at present remains a key part of the financial sector and the main creditor of the real sector of national economy. This article is aimed to analyse the current trends in the structure of assets and liabilities of the banking sector of Ukraine in the context of major groups of banks and in accordance with the size of their assets and crediting the real sector of national economy. The author proposes his classification of banks according to the origin of their capital (private, public, State-owned domestic banks, foreign banks) to more detailed research of participation of certain categories of banks in crediting the non-financial corporations in Ukraine. The basic features of implementation of active operations for each of the categories of banks according to their propensity to risk have been disclosed. In the future, there is necessity for more detailed studying the advantages and disadvantages of the most active crediting of domestic enterprises by banks, which are members of the financial and industrial groups is needed, as well as for enhancing competition in the domestic banking sector.

Key words: private domestic banks, State-owned domestic banks, foreign banks, crediting, capital Bank, capital multiplier.

Pic.: 4. **Tabl.:** 8. **Formulae:** 1. **Bibl.:** 10.

Shpygotska Nataliia O. – Postgraduate Student, Department of Finance, Kyiv National University named after T. Shevchenko (vul. Volodymyrska, 60, Kyiv, 01601, Ukraine)

E-mail: Shpygotska@gmail.com

Одним із найпотужніших та найважливіших важелів впливу на національну економіку є банківська система, аналіз стану якої дозволяє не тільки визначити ступінь розвитку фінансового ринку та грошово-кредитної сфери взагалі, а й окреслити основні напрямки та можливості банківських операцій, спрямованих на найбільш повне використання внутрішнього ринкового потенціалу та подолання кризових явищ. Диспропорції, що склалися у процесі руху грошових потоків, не тільки призвели до складнощів у функціонуванні самої банківської системи України, але й безпосередньо стосуються розвитку всієї національної економіки, причому як поточного її розвитку, так і стратегічного.

Проблематика ролі банківського кредитування фінансуванні інвестицій в національну економіку є достатньо висвітленою у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених: Алексеєнко Л., Васильєва Т., Васильченко З., Вовчак О. [1], Вожгов А. [2], Геєць В., Єпіфанов О. А., Коупленд Т., Леонов С. [6], Лютій І. [7], Мишкін Ф., Роуз П., Савлук М., Сало І., Стигліц Дж., Тобін Дж., Фішер І. та ін.

Модель фінансування реального сектора економіки України є подібною до таких розвинутих країн Європи, як Польща, Литва, Німеччина, Чехія, за якої близько 30% підприємств реального сектора економіки застосовують фінансування фінансових інституцій, у тому числі банківське кредитування, для фінансування своєї діяльності, зокрема інвестиційних проектів (рис. 1). При цьому в умовах нерозвиненості альтернативних форм фінансового посередництва в Україні банківська система виступає провідним кредитором реального сектора національної економіки [7].

Так, на кінець 2013 р. частка короткострокових і довгострокових кредитів банків у сукупних активах вітчизняних підприємств становила 6,3% і 5,8% відповідно [8]. Таким чином, сукупний внесок банківської системи у фінансування функціонування національної

економіки на кінець 2013 р. становив 12,1%, більш ніж вдвічі, ніж на кінець 2004 р., проте на 2,7 відсоткових пункти менше, ніж на кінець 2008 р., що пояснюється наслідками світової фінансової кризи. З точки зору фінансування капітальних інвестицій в Україні кредити банків та інші позики, обсяг яких у 2013 р. склав 36,7 млрд грн, становили 14,8% від загального обсягу капітальних інвестицій в національну економіку [8].

При цьому на сьогодні, в умовах девальвації національної грошової одиниці та «закритості» міжнародних ринків капіталу, реальний сектор національної економіки стикається зі значною потребою в зовнішньому фінансуванні – як для цілей поповнення обігових коштів, так і для фінансування інвестиційних проектів. Наявність значного незадоволеного попиту в кредитних ресурсах ставить питання щодо ефективності реалізації інвестиційного потенціалу банківського капіталу в Україні як з урахуванням специфіки національної економіки, так і у порівнянні зі світовою практикою.

Так, одним з можливих підходів до оцінки ефективності використання ресурсної бази банківської системи України та капіталу банків, як однієї з найбільш важливих її складових, є аналіз показника мультиплікації капіталу.

Мультиплікатор капіталу — це показник максимальної здатності банку залучати депозити і видавати кредити чи розширювати ланку «депозит – позичка» в розрахунку на одну грошову одиницю власного капіталу, тобто мультиплікатор – це важіль управління банком структурою власного і залученого капіталу, за допомогою якого він повинен забезпечити потрібну структуру капіталу (співвідношення власного і залученого капіталу), тобто бажану збалансованість між капітальною базою (власним капіталом) та її можливостями залучення додаткових фінансових ресурсів. Іншими словами, це здатність капіталу банку залучати в оборот додаткові

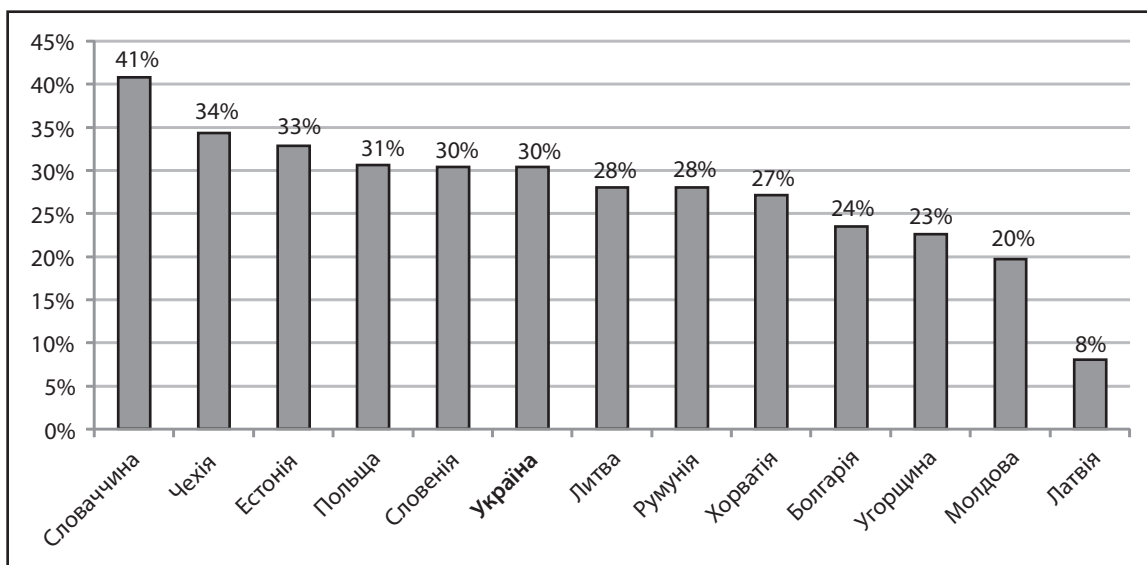

Рис. 1. Частка компаній приватного сектора економіки, що фінансують інвестиції з використанням банківських позик (% від загальної чисельності компаній, 2013 р.)

Джерело: складено автором на основі [9].

гроші, не порушуючи стійкої та доходної роботи банку. Мультиплікатор капіталу (M_k) визначається відношенням сукупних активів до балансового капіталу банку [3]:

$$M_k = A / K,$$

де M_k – мультиплікатор капіталу; A – сукупні активи банків; K – власний капітал банку.

Значення мультиплікатора капіталу в банківській системі станом на 01.01.2014 р. становив 6,64х, тобто кожна одиниця власного капіталу банківської системи України генерує 6,64х грошових одиниць активів банківської системи, з яких 1,00х грошових одиниць забезпечується власним капіталом, а 5,64х – залученими та запозиченими коштами. Виходячи з нормативу адекватності капіталу Н2 приблизне максимальне теоретичне значення мультиплікатора капіталу в банківській системі України може становити 10,00х (як обернене значення нормативу $H2 \geq 10\%$) [4, 5]. Середнє історичне значення мультиплікатора капіталу в банківській системі України з 2005 р. становить 7,52х, динаміка ж значення мультиплікатора можна умовно розділити на 2 періоди – до 4-го кварталу 2008 р. (початок світової фінансової кризи) та після. Так, до 4 кварталу 2008 р. середнє значення мультиплікатора становило 8,45х, що відображало, з одного боку, вищу інтенсивність мультиплікації активів у банківській системі, а з іншого боку – більш агресивну та ризикову політику банків з управління активами і пасивами (оскільки лише 12% активів були забезпечені власним капіталом банків). З 4 кварталу 2008 р. значення мультиплікатора демонструвало тенденцію до зниження, з найнижчим значенням у 6,57х, зафіксованим у 1 кварталі 2013 р.

Така динаміка значення мультиплікатора капіталу в банківській системі України відповідає загальноєвропейським тенденціям щодо розширеного кредитування та нарощення активів до 2008 р., з наступним

спадом на тимчасовим відновленням у 2011–2012 рр., що відображає розповсюдження ефектів світової фінансової кризи (рис. 2).

При цьому абсолютне значення мультиплікатора капіталу вітчизняної банківської системи залишається одним з найнижчих у порівнянні з іншими країнами Європи, де банківське кредитування широко використовується підприємствами реального сектора. Це свідчить про порівняно малі масштаби банківської діяльності в національній економіці.

Саме кредити приватному сектору національної економіки на сьогодні є основним напрямом інвестування ресурсів серед комерційних банків України [1]. Для порівняння – станом на кінець 3-го кварталу 2014 р. кредити нефінансовим корпораціям становили майже 757 млрд грн, або 58% від загального обсягу активів банківської системи України. Водночас середнє значення аналогічного відношення кредитів реальному сектору економіки до сукупних активів серед обраної вибірки країн становило лише 20% і коливалося від 11% у Франції до 35% у Болгарії (рис. 3).

Таке суттєве перевищення середнього значення частки кредитів нефінансовим корпораціям у сукупних активах у порівнянні навіть з близькими за рівнем розвитку країнами не може бути пов'язане зі значними обсягами кредитування національної економіки, оскільки абсолютні значення наданих банківських кредитів та їх частка у структурі балансу підприємств реального сектора України доводить зворотнє. Тому доцільним є більш детальний аналіз щодо структури банківської системи України та пошук структурних диспропорцій її розвитку. З цією метою нами було проаналізовано динаміку та структуру показників мультиплікатора капіталу та відношення корпоративних кредитів до сукупних активів банків у розрізі основних груп та категорій банків в Україні.

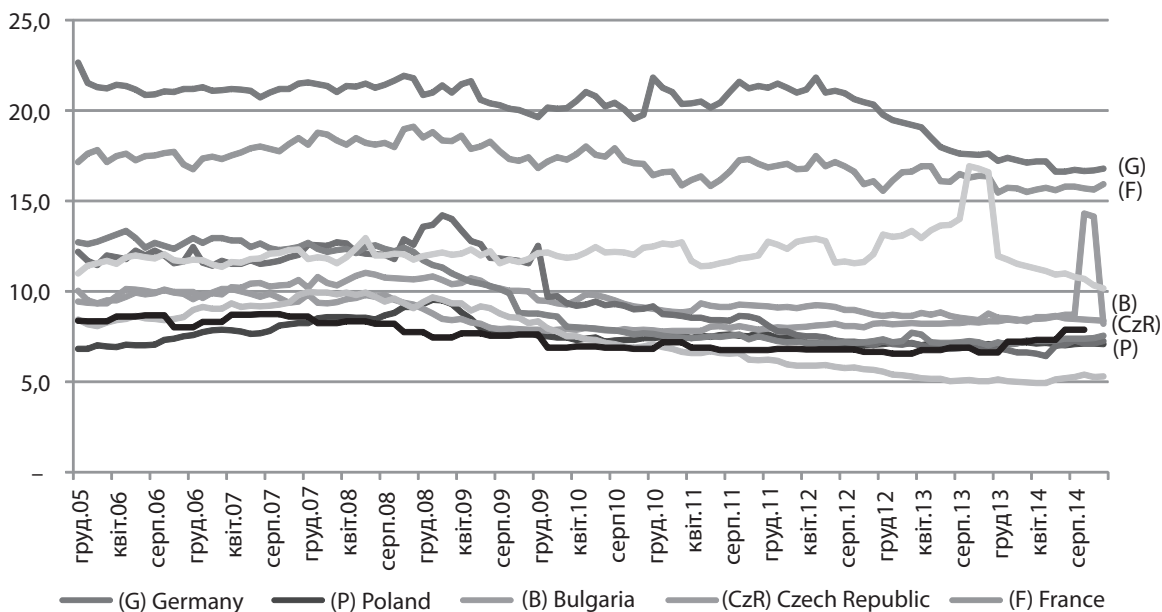

Рис. 2. Динаміка співвідношення сукупних активів банківської системи до власного капіталу банків в країнах Європи у 2005–2014 роках (х)

Джерело: складено автором на основі [10].

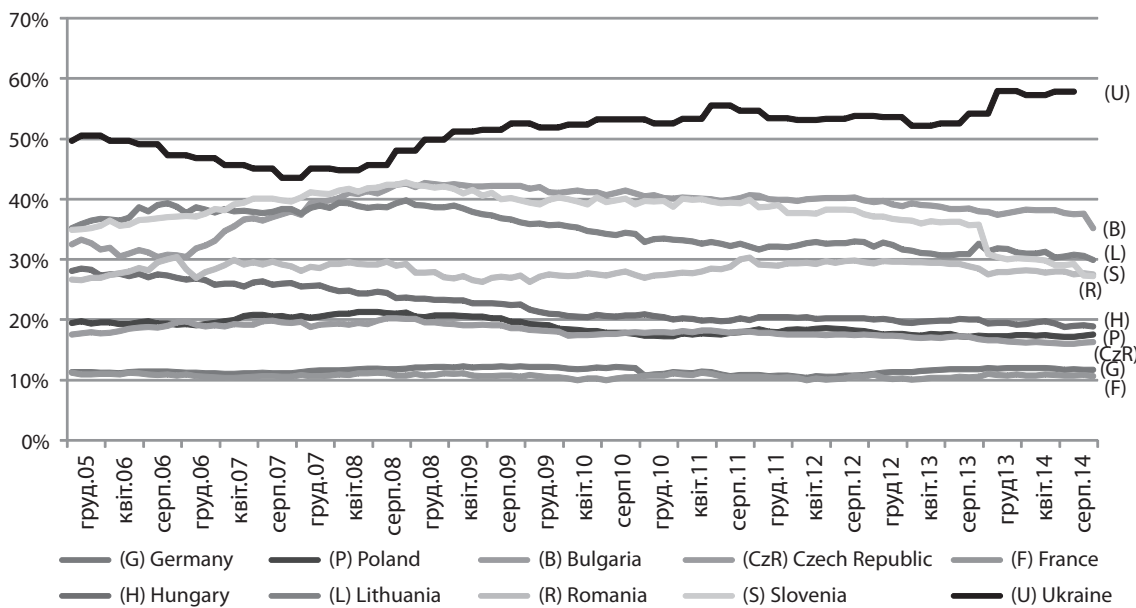

Рис. 3. Динаміка частки кредитів не фінансовим корпораціям у сукупних активах банків в країнах Європи у 2005 – 2014 рр. (х)

Джерело: складено автором на основі [10].

Результати дослідження вказують на той факт, що значення мультиплікатора капіталу не є однаковим для різних груп банків, визначених відповідно до розмірів активів банку. Так, станом на кінець 2013 р. найвище значення мультиплікатора капіталу було зафіксовано у третій групі банків (за розміром активів) – 7,96х у порівнянні з 6,64х у середньому по системі (табл. 1).

Таблиця 1

Розрахунок мультиплікатора капіталу за групами банків (на 01.01.2014 р.)

Показник	Активи, млрд грн	ННІ (А)	Власний капітал, млн грн	ННІ (ВК)	Мультиплікатор капіталу
Група 1	821,6	4,136	112,5	3,412	7,30
Група 2	221,9	302	42,3	482	5,25
Група 3	103,3	65	13,0	45	7,96
Група 4	130,7	105	24,8	166	5,26
Усього по БСУ	1,277.5	4,608	192.6	4,105	6.64

Джерело: складено автором на основі [8].

Це може вказувати на найвищу інтенсивність нарошення активів банками на одиницю власного капіталу. Проте реально дана мультиплікація активів банків 3-ї групи відображається у значних інвестиціях банківських ресурсів у торгівлі цінні папери (18% від вартості торгових цінних паперів у банківській системі України на кінець 2013 р.) і розміщення коштів в інших банках (14% від загальної вартості таких коштів паперів у банківській системі України на кінець 2013 р.), що значно перевищує частку активів (8%) та власного капіталу банків 3-ї групи банків (7%) у загальних активах банківської системи України.

Водночас, з точки зору реалізації інвестиційного потенціалу банківської системи, відношення сукупних активів до власного капіталу не є цілком репрезентативним, оскільки не враховує структуру активів банків, і, зокрема, частку кредитів не фінансовим корпораціям у сукупних активах. Тому доцільним буде розглянути частку кредитів реальному сектору економіки та, відповідно, мультиплікатор капіталу банку, зважений на частку кредитів у активах банків (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахунок мультиплікатора капіталу за групами банків, зваженого на обсяги кредитування не фінансових корпорацій (на 01.01.2014 р.)

Показник	Частка кредитів не фінансовим корпораціям в активах, %	Частка від сукупних кредитів не фінансовим корпораціям, %	Зважений мультиплікатор капіталу
Група 1	50	63	3,65
Група 2	57	19	2,99
Група 3	48	8	3,82
Група 4	49	10	2,58
Усього по БСУ	51	100	3,40

Джерело: складено автором на основі [8].

Так, значення мультиплікатора капіталу, зваженого на обсяги кредитування не фінансових корпорацій, знов ж таки вказує на найвищий рівень інтенсивності утилізації власного капіталу банками 3-ї групи банків за активами. Проте групування банків виключно за обсягами активів з метою аналізу реалізації їх інвестиційного потенціалу певним чином спотворює результати аналізу впливу концентрації капіталу банку на реалізацію його інвести-

ційного потенціалу, оскільки, наприклад, 1-а група банків включає три державні банки із середнім значенням мультиплікатором капіталу 5,2х (у порівнянні із середнім по групі значенням 7,3х), а 3-я група банків включає 5 банків (з 23), у яких було введено тимчасову адміністрацію або розпочато процедуру ліквідації. Таким чином, доцільним буде більш детальний аналіз композиції банківської системи за більш гомогенними групами на основі ознак походження та форми власності капіталу.

Отже, серед запропонованих критеріїв групування банків слід виділити такі критерії:

1) країна походження капіталу банку (український; російський та інші країни СНД; європейські та американські банки);

2) форма власності банку (державні та приватні).

Таким чином, ми виділяємо такі чотири груп банків:

- ✦ державні банки;
- ✦ приватні українські банки;
- ✦ приватні російські банки (та інших країн СНД);
- ✦ приватні європейські та американські банки.

Також, враховуючи той факт, що четверта група банків (122 банки станом на 01.01.2014 р.) за активами займає всього лише 10% сукупних активів банківської системи України та кредитів, наданих юридичним особам, ми вважаємо за можливе обмежити вибірку нашого дослідження банками, що ввійшли до 1–3 груп за активами (табл. 3).

Таблиця 3

Групування банків 1–3 групи за ознакою походження капіталу (на 01.01.2014 р.)

Показник	Частка від сукупного власного капіталу БСУ, %	Частка від сукупних активів БСУ, %	Частка від сукупних кредитів нефінансовим корпораціям БСУ, %
Державні банки	24	18	15
Приватні українські банки	39	48	51
Банки Росії та СНД	10	11	13
Європейські та американські банки	14	13	11
Усього по БСУ	100	100	100

Джерело: складено автором на основі [8].

Дані, наведені у табл. 3, вказують на взаємозв'язок між походженням капіталу в банківській системі України та спрямованістю діяльності банків на кредитування реального сектора України. Так, найвища частка серед кредитів нефінансовим корпораціям у банківській системі України належить банкам з вітчизняним капіталом (51%), що суттєво перевищує їх частку в загальних активах банківської системи (48%) і сукупному власному капіталі банківської системи (39%). Це свідчить про те, що частка кредитів реальному сектору економіки в структурі їх активів перевищує середнє значення по

системі та засвідчує їх орієнтованість на кредитування нефінансових корпорацій.

Як випливає з табл. 4, такі банки генерують 8,05 грошових одиниць сукупних активів та 4,42 грошових одиниць кредитів нефінансовим корпораціям на 1,00 грошову одиницю власного капіталу (у порівнянні з 6,64х і 3,40х грошових одиниць відповідно в середньому в банківській системі України). Аналогічна тенденція простежується і серед банків з російським і казахстанським капіталом – такі банки генерують 7,58 грошових одиниць сукупних активів та 4,61 грошових одиниць кредитів реальному сектору економіки на одну одиницю власного капіталу, тобто характеризуються найвищим значенням мультиплікатора капіталу.

Водночас, як вже було нами зазначено, неможливо розглядати ефекти мультиплікації капіталу банків та розширення обсягів кредитування економіки відособлено від аналізу рівня ризику таких операцій. Так, поряд з визначенням мультиплікатора капіталу як міри здатності банку залучати депозити і видавати кредити, він також є важливим показником, який відображає фінансовий важіль, або політику в галузі фінансування: вибір джерел формування банківських ресурсів (боргові зобов'язання чи акціонерний капітал).

Таблиця 4

Частка кредитів нефінансовим корпораціям у сукупних активах груп банків та кредитний мультиплікатор (банки 1–3 груп, на 01.01.2014 р.)

Показник	Частка кредитів нефінансовим корпораціям у сукупних активах, %	Мультиплікатор капіталу, х	Відношення кредитів нефінансовим корпораціям до ВК, х
Державні банки	43	4,94	2,12
Приватні українські банки	55	8,05	4,42
Банки Росії та СНД	61	7,58	4,61
Європейські та американські банки	43	6,22	2,66
Усього по БСУ	51	6,64	3,40

Джерело: складено автором на основі [8].

Отже, мультиплікатор капіталу є прямим показником фінансового важеля банку та ступеня його фінансового ризику. Він показує, яку кількість гривні активів повинна забезпечувати кожна гривня власного капіталу (тобто коштів власників банку) і, відповідно, яка частка банківських ресурсів може бути сформована у формі боргових зобов'язань. Оскільки власний капітал повинен покривати збитки за активами банку, то чим вищий рівень мультиплікатора, тим вищий ступінь ризику банкрутства банку. Водночас чим вищий мультиплікатор, тим вищий потенціал банку для більш високих виплат своїм власникам (акціонерам).

Частка кредитів не фінансовим корпораціям у сукупних активах груп банків та кредитний мультиплікатор (банки 1 – 3 груп за вирахуванням проблемних банків, на 01.01.2014 р.)

Показник	Частка кредитів не фінансовим корпораціям у сукупних активах, %	Мультиплікатор капіталу, х	Відношення кредитів не фінансовим корпораціям до ВК, х
Державні банки	43	4,94	2,12
Приватні українські банки	54	9,76	5,22
Банки Росії та СНД	61	7,58	4,61
Європейські та американські банки	43	6,22	2,66
Усього по БСУ	51	6.64	3.40

Джерело: складено автором на основі [8]

Тобто, високе значення мультиплікатора капіталу може вказувати як на високу ефективність утилізації ресурсної бази банку та ефективного управління активами та пасивами, так і на надмірно агресивну кредитну політику банківських установ, що суттєво підвищує ймовірність банкрутства фінансової установи. Таке припущення частково підтверджується тим фактом, що серед 39 банків з українським капіталом 1 – 3 груп банків за розмірами активів, що становлять нашу вибірку, більш ніж у 10 станом на початок 2015 р. було введено тимчасову адміністрацію НБУ або розпочато процедуру ліквідації (Брокбізнесбанк, Банк «Форум», Південкомбанк, Терра Банк, Акта Банк, Реал Банк, Актив-Банк, Єврогазбанк та ін.). Тобто високе значення мультиплікації капіталу цих банків пояснюється не виправдано агресивною кредитною політикою та недостатньою капіталізацією фінансових установ. Таким чином, ми вважаємо за доцільне виключити дані банки з вибірки (табл. 5).

Таблиця 5

Розрахунок мультиплікатора капіталу за групами банків, зваженого на обсяги кредитування не фінансових корпорацій (банки 1 – 3 груп за вирахуванням проблемних банків, на 01.01.2014 р.)

Показник	Частка від сукупного власного капіталу БСУ, %	Частка від сукупних активів БСУ, %	Частка від сукупних кредитів не фінансовим корпораціям БСУ, %
Державні банки	24	18	15
Приватні українські банки	29	42	44
Банки Росії та СНД	10	11	13
Європейські та американські банки	14	13	11
Усього по банках	100	100	100

Джерело: складено автором на основі [8].

Після виключення проблемних фінансових установ з групи банків з українським капіталом нами виявлено взаємозв'язок з найвищою ефективністю реалізації інвестиційного потенціалу банками з українським капіталом. Так, група з 31 банків з українським приватним капіталом загалом генерує 9,76 грошових одиниць сукупних активів на 1 грошову одиницю власного капіталу, з яких 5,22 грошових одиниць – кредити не фінансовим корпораціям (табл. 6), загалом забезпечуючи 44% кредитів реальному сектору економіки в банківській системі України.

Відповідно, для наочності аналізу, досліджувані нами групи банків можна розмістити на матриці, що відображатиме частку корпоративних кредитів у сукупних активах кожної категорії банків, частку даної категорії банків у сукупному обсязі корпоративних кредитів у банківській системі України, а також середню ставку відсоткового доходу категорії банків, що слугуватиме як «проксі» до середньої ефективної ставки кредитування (рис. 4).

Наведена нами матриця підтверджує ключову роль банків з українським капіталом у кредитуванні реального сектора в економіці України – частка кредитів не фінансовим корпораціям в структурі їх активів перевищує 50%, а загальний обсяг корпоративних кредитів становить 44% від загального обсягу корпоративних кредитів у банківській системі України. Інші категорії банків відіграють суттєво меншу роль у кредитуванні реального сектора економіки. Проте альтернативний висновок з наведених даних вказує на те, що частка кредитів не фінансовим корпораціям у сукупних активах державних банків та банків з іноземним капіталом (за виключенням країн СНД) у цілому відповідає європейській практиці (близько 40% активів інвестуються з метою кредитування реального сектора національної економіки), у той час, як вітчизняні приватні банки та банки з російським капіталом реалізують значно більш агресивну політику та інвестують близько 60% активів у кредити не фінансовим корпораціям.

Таким чином, нами було доведено, що провідну роль у кредитуванні реального сектора економіки України відіграють саме банки з приватним українським капіталом. Це проявляється не лише через абсолютні обсяги корпоративного кредитування, а й через обсяги наданих корпоративних кредитів на одиницю власного капіталу. При найвищій концентрації активів з найвищим рівнем ризику в структурі сукупних активів такі банки станом на 01.01.2014 р. виконували вимоги НБУ щодо достатності та адекватності капіталу, що свідчить про найвищий рівень ефективності реалізації свого потенціалу такими банками щодо кредитування реального сектора економіки.

При цьому серед 31 вітчизняного банку 1 – 3 групи за активами, що були нами віднесені до категорії українських приватних банків (за виключенням банків, щодо яких було розпочато процедуру ліквідації або

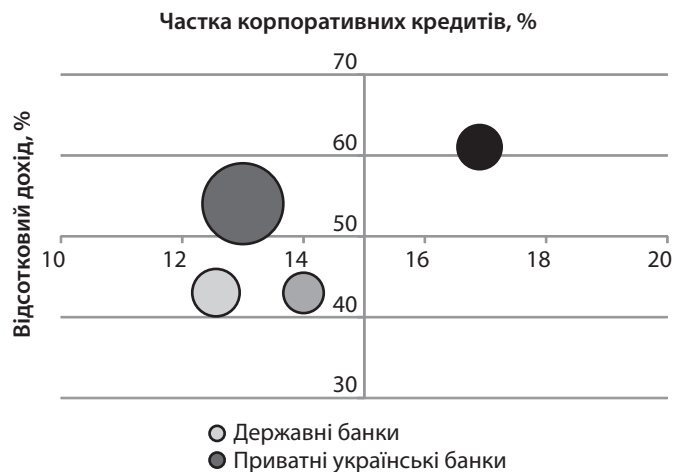

Рис. 4. Матриця групування категорій банків відповідно до їх участі у кредитуванні нефінансових корпорацій в Україні станом на 01.01.2014 р. (розмір кульки відображає частку категорії банків у сукупних корпоративних кредитах у БСУ)

Джерело: розроблено автором на основі [8].

введено тимчасову адміністрацію НБУ), вартість активів окремих банків різняться у більш ніж 70 разів – від сукупних активів у 3,0 млрд грн станом на 01.01.2014 р. у КБ «Фінбанк» до 214,5 млрд грн КБ «Приватбанк». Причому найбільші 7 банків серед досліджуваних (Приватбанк, ПУМБ, Фінанси та Кредит, Фідобанк та Південний) сукупно становлять 24% активів банківської системи України та 26% обсягів корпоративного кредитування в Україні.

Серед причин, що пояснюють провідну роль вітчизняного банківського капіталу в кредитуванні реального сектора економіки України, є інтегрованість досліджуваних фінансових установ у фінансово-промислові групи. Так, серед семи найбільших українських банків серед 31 банку, виділених нами в досліджувану групу, п'ять входять до фінансово-промислових груп (формалізованих або неформалізованих), або акціонери таких банків залучені до управління іншими промисловими підприємствами (табл. 7).

Таблиця 7

Топ-5 приватних вітчизняних банків за розмірами активів (за вирахуванням проблемних банків, на 01.01.2014 р.)

Банк	Фінансово-промислова група	Частка кредитів не фінансовим корпораціям у сукупних активах, %	Частка від сукупних активів БСУ, %
ПРИВАТБАНК	Приват	55	17
ПУМБ	SCM	49	3
БАНК «ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ»	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	66	2
ФІДОБАНК	-	29	1
«ПІВДЕННИЙ»	Група компаній Ю. Родіна	68	1

Джерело: складено автором на основі [8]

Так, серед наведених найбільших приватних українських банків ті з банків, що належать до фінансово-промислових груп, характеризуються часткою кредитів нефінансовим корпораціям у сукупних активах, більшою за 50% (за виключенням 49% у ПУМБ). Лише Фідобанк не є членом таких ФПГ і характеризується значно нижчою часткою корпоративних кредитів у сукупних активах та є орієнтованим на споживче кредитування населення та інші види банківських послуг. Як нами було проілюстровано вище, приватні вітчизняні банки характеризуються найвищим ступенем ризику активів. Таким чином, саме інтегрованість банків до ФПГ або безпосередня залученість акціонерів банків до інших видів бізнесу пояснює активну політику банків щодо кредитування реального сектора економіки.

Проте виявлена тенденція щодо ключової ролі походження капіталу банку та його інтегрованості до фінансово-промислових груп певною мірою суперечить тенденціям розвинутих країн, де частка кредитів реальному сектору економіки є тим вищою, чим більшим є власний капітал банку. Це пояснюється тим, що більші банки мають більшу здатність до залучення та запозичення довгострокових фінансових ресурсів на національних та міжнародних ринках капіталу, що в подальшому трансформуються в кредити реальному сектору економіки.

При визначенні причин такої відмінності між банківською системою України та банками розвинутих країн світу, на нашу думку, слід звернути увагу на основні напрями кредитування реального сектора економіки найбільшими вітчизняними банками. Станом на кінець липня 2014 р. основним напрямом кредитування національної економіки в розрізі видів економічної діяльності була оптова та роздрібна торгівля з часткою 36%. Це пояснюється тим, що оборотність коштів у даній галузі є найшвидшою, а рентабельність – однією з найвищих. Проте лише три з п'яти виділених банків за результатами 2013 р. визначили торгівлю як пріоритетний напрям кредитування національної економіки з часткою у за-

гальному обсязі кредитування клієнтів від 24% у банку «Фінанси та кредит» до 46% у «ПриватБанку». Наявність специфічної структури кредитування корпоративних клієнтів за напрямками економічної діяльності серед п'яти найбільших українських банків, жоден з яких не є спеціалізованим, можна пояснити спеціалізацією фінанси-промислових груп, до яких дані банки входять або з якими вони є пов'язаними. Так, суттєва частка кредитування торгівлі Приватбанком, до якої відповідно до КВЕДу належить торгівля паливо-мастильними матеріалами, може бути пояснена пов'язаністю основних акціонерів банку з переробкою та торгівлею нафтопродуктами в Україні (табл. 8).

Таблиця 8

Основні напрями кредитування економіки серед топ-4 приватних вітчизняних банків за розмірами активів (за вирахуванням проблемних банків, за 2013 р.)

Банк	Фінансово-промислова група	Основний напрям кредитування (за видами економічної діяльності)	Частка від сукупних кредитів, %
ПРИВАТБАНК	Приват	Торгівля	45,88
ПУМБ	SCM	Харчова промисловість та сільське господарство	19,18
БАНК «ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ»	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	Торгівля	24,48
«ПІВДЕННИЙ»	Група компаній Ю. Родіна	Торгівля	31,0

Джерело: дані офіційної звітності банків.

Водночас, відповідно до офіційної фінансової звітності банків, частка операцій таких банків з пов'язаними особами, у тому числі через операції кредитування, є незначною та не перевищує 1% від загального обсягу наданих кредитів. Така ситуація частково може бути пояснена складною юридичною структурою формалізованих та неформалізованих фінансово-промислових груп в Україні та можливістю уникати визначення фактично інсайдерських структур як пов'язаних осіб при складанні фінансової звітності банку, та, відповідно, відповідати нормативам НБУ щодо операцій з інсайдерами. У цьому сенсі ми вважаємо актуальним та доцільним визначення НБУ кредитування споріднених осіб як однією з пріоритетних проблем функціонування банківської системи в рамках Стратегії розвитку банківської системи до 2020 р. та перегляд підходів Національного банку до визначення пов'язаних осіб банків та контролю за дотриманням вимог вітчизняними банками щодо кредитування інсайдерів.

ВИСНОВКИ

Проведений нами аналіз свідчить про тісний взаємозв'язок між обсягами кредитування реального сек-

тора економіки та належністю банківських установ до вітчизняних фінансово-промислових груп та рівня концентрації банківського капіталу. Так, у результаті нами було доведено, що концентрація фінансового капіталу є ключовою умовою розширеного інвестиційного кредитування національної економіки. При цьому на сьогодні в Україні ключову роль відіграє не лише концентрація банківського капіталу в межах однієї фінансової установи, а й інтеграція капіталу фінансового та реального секторів економіки та його концентрації в рамках фінансово-промислових груп. Проте остання умова може бути пояснена значними обсягами операцій вітчизняних банків з пов'язаними особами (без визначення таких пов'язаних осіб як інсайдерів та з фактичним порушенням вимог НБУ щодо операцій з інсайдерами). Тому ми вважаємо доцільними наміри НБУ щодо запровадження посиленого контролю за прозорістю отримання кредитів, що носять споріднений характер, що, у свою чергу, дозволить вирівняти умови отримання кредитів для всіх підприємств реального сектора національної економіки та оцінити реальний вплив концентрації фінансового капіталу на реалізацію інвестиційного потенціалу банківського сектора України. ■

ЛІТЕРАТУРА

- Вовчак О. Д.** Банківська інвестиційна діяльність в Україні: монографія / О. Д. Вовчак – Львів: Вид-во Львів. комерційної академії, 2005. – 544 с.
- Вожжов А. П.** Використання змінної частини поточних пасивів банків як інвестиційних ресурсів / А. П. Вожжов // Вісник НБУ. – 2003. – № 12. – С. 18 – 21.
- Мищенко В. І.** Банківські операції: підручник / В. І. Мищенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренева; за ред. В. І. Мищенка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – С. 87 – 89.
- Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні // Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368 // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>
- Постанова Правління Національного банку України від 17 листопада 2014 року № 723 «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» (Офіційно опубліковано 18 листопада 2014 року) // Національний Банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=12064036>
- Леонов С. В.** Використання інвестиційного потенціалу банків у фінансовому забезпеченні інноваційного розвитку в Україні / С. В. Леонов // У кн.: Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку: монографія / За заг. ред. Т. А. Васильєвої, В. Г. Боронос. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – С. 178 – 199.
- Лютий І. О.** Банківські інститути в умовах глобалізації ринку фінансових послуг: монографія / І. О. Лютий, О. М. Юрчук. – К.: Знання, 2011. – 357 с.
- Основні показники діяльності банків України // Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
- WB Financial sector statistics // The World Bank [Electronic resource]. – Mode of access: <http://data.worldbank.org/topic/financial-sector>
- ECB Statistical Data Warehouse // The European Central Bank [Electronic resource]. – Mode of access: <http://sdw.ecb.europa.eu/>

Науковий керівник – Лютий І. О., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

REFERENCES

“ECB Statistical Data Warehouse” The European Central Bank. <http://sdw.ecb.europa.eu/>
[Legal Act of Ukraine] (2001). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>
[Legal Act of Ukraine] (2014). <http://www.bank.gov.ua/doc-catalog/document?id=12064036>
Lionov, S. V. “Vykorystannia investytsiinoho potentsialu bankiv u finansovomu zabezpechenni innovatsiinoho rozvytku v Ukraini” [Using the investment potential of banks in financial support innovative development in Ukraine]. In *Problemy finansovoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku*, 178-199. Sumy: Vyd-vo SumDU, 2009.

Liutyi, I. O., and Yurchuk, O. M. *Bankivski instytuty v umovakh hlobalizatsii rynku finansovykh posluh* [Banking institutions in the context of globalization of financial services]. Kyiv: Znannia, 2011.
Mishchenko, V. I., Slavianska, N. H., and Koreneva, O. H. *Bankivski operatsii* [Banking operations]. Kyiv: Znannia, 2007.

“Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy” [Main indicators of banks in Ukraine]. Natsionalnyi bank Ukrainy. http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

Vozhzhov, A. P. “Vykorystannia zminnoi chastyny potochnykh pasyviv bankiv iak investytsiinykh resursiv” [Using alternating current liabilities of banks as investment resources]. *Visnyk NBU*, no. 12 (2003): 18-21.

Vovchak, O. D. *Bankivska investytsiina diialnist v Ukraini* [The banking investment activity in Ukraine]. Lviv: Vyd-vo Lvivskoi komertsiinoi akademii, 2005.

“WB Financial sector statistics”. The World Bank. <http://data.worldbank.org/topic/financial-sector>

УДК 36.221

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ

© 2015 ПРОНОЗА П. В.

УДК 36.221

Прозноза П. В. Методичні аспекти планування податкових надходжень

Мета статті полягає у проведенні аналізу результативності планування податкових надходжень в Україні та розробці пропозицій щодо вдосконалення даного процесу. Результати проведеного аналізу виявили наявність суттєвих розбіжностей між фактичними та плановими показниками надходжень до Зведеного бюджету, що дало підстави стверджувати про недосконалість процесу планування податкових надходжень в Україні. Узагальнення підходів учених дозволило виділити п'ять основних чинників, які можуть впливати на результативність планування податкових надходжень. Пріоритетним напрямом визначено вдосконалення методичного та інформаційного забезпечення процесу планування податкових надходжень на основі використання процедури множинної регресії. Результати аналізу існуючих підходів виявили чотири ключові фактори, які впливають на обсяг податкових надходжень. Визначено основні параметри рівняння регресії, яким описується залежність обсягу податкових надходжень від цих факторів.

Ключові слова: податкові надходження, планування податкових надходжень, методичні аспекти планування.

Рис.: 8. **Табл.:** 1. **Формул.:** 1. **Бібл.:** 10.

Прозноза Павло Володимирович – доктор економічних наук, доцент, декан факультету фінансів, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

УДК 36.221

Прозноза П. В. Методические аспекты планирования налоговых поступлений

Цель статьи заключается в проведении анализа результативности планирования налоговых поступлений в Украине и разработке предложений по усовершенствованию данного процесса. В результате проведенного анализа выявлено наличие существенных расхождений между фактическими и плановыми показателями поступлений в Сводный бюджет, что позволило утверждать о несовершенстве процесса планирования налоговых поступлений в Украине. Обобщение подходов ученых позволило выделить пять основных факторов, которые могут влиять на результативность планирования налоговых поступлений. Приоритетным направлением определено совершенствование методического и информационного обеспечения процесса планирования налоговых поступлений на основе использования процедуры множественной регрессии. Результаты анализа существующих подходов выявили четыре ключевых фактора, влияющих на объем налоговых поступлений. Определены основные параметры уравнения регрессии, которым описывается зависимость объема налоговых поступлений от этих факторов.

Ключевые слова: налоговые поступления, планирование налоговых поступлений, методические аспекты планирования.

Рис.: 8. **Табл.:** 1. **Формул.:** 1. **Библ.:** 10.

Прозноза Павел Владимирович – доктор экономических наук, доцент, декан факультета финансов, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (пр. Ленина, 9а, Харьков, 61166, Украина)

UDC 36.221

Pronoza P. V. Methodical Aspects of Planning the Tax Revenues

The article is aimed to analyze the effectiveness of planning the tax revenues in Ukraine and to elaborate proposals for improving this process. The conducted analysis revealed that there were significant discrepancies between the actual and planned indicators of revenues to the Consolidated budget that allowed to contend about imperfection of the tax revenue planning process in Ukraine. A synthesis of approaches of scientists has helped to allocate five main factors that may impact the effectiveness of tax revenue planning. As the priority direction was identified the improving methodological and information support of the tax revenues planning process through the use of multiple regression procedure. As result of the analysis of existing approaches, four key factors that impact the volume of tax revenues have been identified. The main parameters of the regression equation, which describes the dependence of the volume of tax revenues on these factors, have been determined.

Key words: tax revenues, planning the tax revenues, methodical aspects of planning.

Pic.: 8. **Tabl.:** 1. **Formulae:** 1. **Bibl.:** 10.

Pronoza Pavlo V. – Doctor of Science (Economics), Associate Professor, Dean, Faculty of Finance, Kharkiv National Economic University named after S. Kuznets (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)